

שם המחקר: חיפוש עזרה וצמיחה אישית בקרב הורים לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית

שנה : 2020

מס' קטלוגי : 890-284-2020

שמות החוקרים: עירא שטרן בהנחיית: פרופ' שירלי ורנר

רשות המחקר: האוניברסיטה העברית

תקציר מנהלים:

הורים לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית וילדים שיש להם אבחנה כפולה של מוגבלות שכלית ופסיכופתולוגיה (כלומר, קיומן של הפרעות רגשיות, נפשיות או התנהגותיות) ממלאים תפקיד חשוב במתן תמיכה ושמירה על איכות חיים טובה של ילדיהם. דאגת ההורים לילד עם מוגבלות שכלית טומנת בחובה מגוון התמודדויות מעשיות הקשורות בניהול הטיפול וחיפוש עזרה ושימוש בשירותים - כולם מצריכים השקעת תשומות נפשיות ופיזיות מצידם (Faust & Scior, 2008; Griffith & Hastings, 2014). התמודדויות אלה מתרבות ומועצמות כאשר בנוסף למוגבלות השכלית קיימת ברקע פסיכופתולוגיה שעמה מתמודדים ילדיהם (Douma et al., 2006a). במקביל, הספרות בנוגע להורות לילדים עם מוגבלות שכלית הדגישה גם את היתרונות שלה, הכוללים ביטחון עצמי משופר, מיומנות, אסרטיביות, יכולת להתמקד בהיבטים החשובים של החיים, פיתוח קשרים חברתיים, אמפתיה לאחרים ומתן הזדמנות לתהליך של התפתחות וצמיחה אישית (Findler, 2011; Green, 2007; Beighton & Wills 2019). מחקרים רבים הצביעו על שימוש באסטרטגיות ממוקדות בעיה, ובכלל זה חיפוש עזרה, כגורם המעודד צמיחה בקרב אותם הורים (Byra et al., 2017).

צמיחה אישית מתארת חוויה של שינוי חיובי אשר מתרחש כתוצאה ממאבק פסיכולוגי וקוגניטיבי עם משברי חיים מאתגרים ברמה גבוהה במיוחד (Calhoun & Tedeschi, 2001). המאבק או ההתמודדות הוא תהליך שכולל התבוננות פנימית, חיפוש אחר משמעות ובניית סכמות או תפיסות ואמונות חדשות בנוגע לעולמו של אדם (Calhoun & Tedeschi, 2006). צמיחה באה לידי ביטוי בהשלמה ומציאת משמעות באירוע המשברי והגעה להנחות יסוד חדשות וחוביות של האדם כלפי עצמו וכלפי סביבתו. כך, האדם לא רק ששרד את המשבר, אלא חווה שינויים חשובים ועמוקים בחייו אשר בגינם חל שיפור בהשוואה למצבו הקודם (Tedeschi & Calhoun, 2004; 1996). קיימים חמישה תחומים עיקריים בהם הצמיחה באה לידי ביטוי: הערכה גבוהה יותר לחיים, שינויים ביחסים הבין אישיים, תחושת העצמה, ראיית אפשרויות חדשות בחיים, והתפתחות רוחנית (Tedeschi & Calhoun, 1996). למרות זאת, קיים עדיין מחסור בהבנת הגורמים המעודדים צמיחה אישית בקרב הורים לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית.

מחקרים קודמים בתחום של לימודי מוגבלות עסקו בדפוסי צמיחה אישית (צימרמן, 2011, צור-שוורץ, 2013) ובמאפייני חיפוש העזרה של הורים לילדים עם מוגבלות שכלית או עם אבחנה כפולה (Douma et al., 2006a; Weiss & Lunsky, 2010). מתוך מחקרים אלה עולה כי צמיחה אישית וחיפוש עזרה הם תהליכים הקשורים למגוון תחומים בחייהם של ההורים, ולפיכך קשורים גם ליכולתם לתמוך בילדיהם.

אף על פי כן, קיים מיעוט של מחקרים שעשו בדיקה מקיפה של הקשר בין חיפוש עזרה וצמיחה אישית. במאמר סקירה העוסק בצמיחה פוסט טראומטית ותהליך חיפוש עזרה בקרב אנשים ששרדו את מחלת הסרטן (Matsui & Taku, 2016), גורסים הכותבים כי קיים קשר הדוק בין התהליכים וכי שימוש בשירותים מנבא צמיחה פוסט טראומטית. כמו כן, במטרה להרחיב את מסגרת החיבור בין צמיחה פוסט טראומטית והתנהגויות של חיפוש עזרה, יש להתייחס לרקע התרבותי ולמאפיינים אישיותיים של האוכלוסייה אותה חוקרים (Matsui & Taku, 2016). במחקר שנערך בארצות הברית בקרב סטודנטים שעברו סוגים שונים של טראומות נמצא כי קיים קשר בין אופיו ומידת השפעתו של האירוע הטראומטי לבין מידת הצמיחה הפוסט טראומטית וכי כוונות רבות יותר לחיפוש עזרה ויותר תפיסות חיוביות כלפי חיפוש עזרה מנבאות צמיחה אישית גבוהה יותר (Burrick, 2014). לסיום, לא נמצאו מחקרים אשר בדקו קשר זה בקרב הורים למתבגרים וצעירים עם מוגבלות שכלית התפתחותית או עם אבחנה כפולה. חשיבות בדיקת הקשר בין חיפוש עזרה לבין צמיחה אישית, אותה ביצע המחקר הנוכחי, נעוצה באפשרות להוביל חוקרים, אנשי מקצוע ומקבלי החלטות למצוא דרכים שבאמצעותן ניתן להקל על הורים למתבגרים וצעירים עם מוגבלות שכלית ועם אבחנה כפולה בתהליך חיפוש העזרה והשימוש בשירותים ובכך להגביר את הסיכויים להתפתחותה ולהתגברותה של צמיחה אישית בקרבם.

במחקר הנוכחי נעשה שימוש בשיטות מחקר מעורבות המתאימות למחקרים בתחומי ההתערבות הטיפולית הקלינית ומחקרי המדיניות, מאחר שהשילוב בין שיטות המחקר מסייע להעמיק את הבנתם של תהליכים, עמדות ומניעים הקיימים בתחומים אלה (Creswell et al., 2007). תחילה, נערך מחקר איכותני אשר היווה דלת כניסה לעולמם של הורים לילדים עם מוגבלות שכלית או עם אבחנה כפולה, ולהבנת גורמים מרכזיים המקדמים ומעכבים את החיפוש אחר עזרה ואת השימוש שהם עושים בשירותים. במסגרת המחקר נערכו שלוש קבוצות מיקוד אשר כללו שמונה עשר משתתפים. ממצאי מחקר זה העידו על חוויות חיוביות של חיפוש עזרה אשר שימשו כרקע למחקר הכמותי שבצעתי לאחר מכן וכגיבוי נוסף לממצאיו. בשלב השני נערך מחקר כמותי בעזרת שימוש במודלים כמותיים המבוססים על אוכלוסייה של 195 הורים. במוקדו של מחקר זה עומדים מאפייני חיפוש העזרה והקשרים בינם לבין צמיחה אישית בקרב הורים למתבגרים ולצעירים עם מוגבלות שכלית התפתחותית או עם אבחנה כפולה. המחקר בדק בצורה נרחבת את הקשרים בין חיפוש עזרה וצמיחה אישית ובאופן ממוקד בקרב הורים לילדים עם מוגבלות שכלית או עם אבחנה כפולה. בהתאם לכך, הוגדרו מספר מטרות אשר ליוו את המחקר הנוכחי:

1. בדיקת הגורמים המרכזיים המקדמים או המעכבים את חיפוש העזרה והשימוש בשירותים בקרב הורים למתבגרים ולצעירים עם מוגבלות שכלית התפתחותית או עם אבחנה כפולה.
2. קבלת תמונה מקיפה על אודות מאפייני הצמיחה האישית בקרב הורים למתבגרים וצעירים עם מוגבלות שכלית התפתחותית או עם אבחנה כפולה.
3. בחינת הקשר בין חיפוש עזרה ומאפייני הצמיחה האישית בקרב הורים למתבגרים וצעירים עם מוגבלות שכלית התפתחותית או עם אבחנה כפולה.

תוצאות עבודת דוקטורט זו מצביעות על כך שחיפוש עזרה ושימוש בשירותים הינם גורמים משמעותיים בחייהם של הורים אלה ובתפקידם כמטפלים עיקריים בילדיהם עם מוגבלות שכלית או עם אבחנה כפולה, וכי גורמים אלה עשויים לקדם צמיחה אישית בקרבם. תמיכה חברתית ממלאת תפקיד חשוב משום שהיא עשויה לקדם צמיחה

באופן ישיר וגם משום שהיא נמצאה כגורם מתווך בין מצוקת ההורים וכן מצבם הרגשי, הנפשי או ההתנהגותי של ילדיהם לבין צמיחתם האישית של ההורים. כוונות לחפש עזרה עשויות לקדם צמיחה אישית, אך רק בתנאי שההורים יחפשו עזרה בפועל. לעומת זאת, תפיסותיהם של ההורים בנוגע לחיפוש עזרה לא נמצאו כגורם משמעותי אשר קשור לצמיחתם האישית או לחיפושם אחר עזרה. באופן כללי, ממצאי הדוקטורט מקדמים את ההבנה בנוגע לגורמים אשר עשויים לקדם צמיחה אישית, ולקדם חיפוש עזרה וקבלתה בקרב הורים לילדים עם מוגבלות שכלית או עם אבחנה כפולה. בכך, ניתן יהיה להקל על תפקידם כמטפלים עיקריים בילדיהם ולסייע בשיפור איכות חייהם.

מבחינה תיאורטית: תרומת המחקר האיכותני במציאת גורמים מקדמים וחיוביים בחיפוש עזרה ושימוש בשירותים של הורים לילדים עם מוגבלות שכלית או עם אבחנה כפולה. מומלץ כי במחקרי המשך יערך גיוס נרחב ומגוון יותר של משתתפים, גם כאלה שאינם מוכרים בשירותים שונים ויתקיימו יותר קבוצות מיקוד. אלה עשויים להוביל לקבלת תובנות נוספות בנוגע לחיפוש העזרה והשימוש בשירותים שעורכים ההורים, הגורמים המקדמים והמעכבים תהליכים אלה. בנוסף, בהמשך לתרומתם של הממצאים האיכותניים והגיבוי שמעניקים לנושא הצמיחה האישית שנבדק בחלקו הכמותי של המחקר, מומלץ לערוך שילוב של שאלות ממוקדות לנושא זה במחקרים איכותניים שיתקיימו בהמשך.

צמיחה אישית נבחנה מתוך השקפותיהן של תיאוריות הרואות את הצמיחה כתוצאה או תהליך בניה ושינוי באמונות הליבה של האדם (Janoff-Bulman, 2004; Tedeschi & Calhoun, 2004). תיאוריות אלה מחשיבות צמיחה כשינוי אמיתי, מדיד, ואובייקטיבי מתוך מצבי טראומה ומשבר (Park, 2009). במקביל לתיאוריות אלה, קיימות השקפות הגורסות כי הצמיחה מייצגת את תפיסות חיוביות של השינויים של אנשים כדרך להתמודד עם מצבי לחץ ומשבר ולכן היא טומנת בחובה מנגנון של אשליה ואף הכחשה. מכאן, ייתכן ואינה מהווה שינוי אמיתי ולכן עלולות להיות השפעות של חוסר הסתגלות והדחקה בטווח הארוך (Zoellner & Maercker, 2006). יחד עם זאת, שתי האסכולות מתייחסות לצמיחה אישית כמנגנון התמודדות וכמענה להתמודדות עם משבר בטווח המיידי (Zoellner & Maercker, 2006). המחקר הנוכחי בחן את מידת הצמיחה האישית וכן חיפוש עזרה ושימוש בשירותים כמנגנוני התמודדות של ההורים מתוך נקודת מבטם. בהמשך לשתי האסכולות שהוצגו, קיומם של מחקרי אורך השוואתיים הבוחנים את מידת קיומה של צמיחה אישית והשפעותיה על הורים לילדים עם מוגבלות שכלית, עשויים לסייע במענה לשאלה האם צמיחה אישית מהווה שינוי אמיתי או אשליה. רצוי כי מחקרי המשך יערכו מחשבה על הדרכים בהן ניתן לשלב מרכיבים נוספים ממודל הצמיחה האישית עם מודל חיפוש העזרה כדי להוביל לשילוב נרחב יותר בין שני התהליכים אשר נמצאו במחקר הנוכחי כמשמעותיים האחד לשני ובעלי פוטנציאל להוביל לשיפור איכות חייהם של הורים לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית או עם אבחנה כפולה.

מבחינה יישומית: מחקר זה הוביל לקבלת תמונה מקיפה אודות מאפייני הצמיחה האישית והקשרים בינה לבין חיפוש עזרה ושימוש בשירותים בקרב הורים למתבגרים וצעירים עם מוגבלות שכלית התפתחותית או עם אבחנה כפולה. בנוסף לדיונים ולמסקנות שנערכו בכל אחד מן הפרקים, עולה ממחקר זה כי על אנשי מקצוע ושירותים המעורבים בטיפול באוכלוסייה זו של הורים וילדיהם, להכיר בקיומם של גורמים חיוביים הקיימים בחייהם. הנגשת

השירותים והתאמתם לצרכים העולים ממחקר זה, עשויים להקל על הורים אלה ולקדם את חיפוש העזרה והצמיחה האישית הקיימים בקרבם.

הצורך בחיזוקה של הקרבה החברתית וכן של כוונות ההורים לחפש עזרה עלו מן הממצאים. אלה יכולים להיעשות על ידי אנשי מקצוע ושירותים, אשר במקרה זה יצטרכו לבצע פנייה יזומה להורים. זאת, מאחר ועל פי הממצאים פנייתם ושימושם בשירותים פורמליים לא קשורה לתפיסתם את מצב ילדיהם ולכן ייתכן כי ההורים לא יפנו אליהם לקבלת עזרה גם אם הצורך בה קיים. עוד, רצוי להתייחס גם לתפקידו של המשתנה תמיכה חברתית במאמר השני כמייצג עזרה בפועל (שימוש) שמקבל ההורה מגורמים בלתי פורמאליים. מכאן עולה חשיבותם של גורמים אלה בחיי ההורים אשר עשויים לקדם תחושות חיוביות של צמיחה אישית. עידוד של ההורים להשתתף בקבוצות תמיכה, ולהיעזר בקבוצות השווים לצורך קבלת מידע כפי שעלה ממצאי המחקר הראשון, עשויים לסייע מאוד לקידום רווחת ההורים ויכולתם לטפל בילדיהם.

- [לפריט המלא](#)
- [למאגר המחקרים של קרן שלם](#)
- [למאגר כלי המחקר של קרן שלם](#)